

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Natalii Woźniak

pt. **„Orientacja sprawcza versus wspólnotowa a jakość relacji osób w związkach międzykulturowych”** przygotowanej w Instytucie Psychologii pod kierunkiem prof. UŁ dr hab. Iwony Janickiej, przy współudziale promotora pomocniczego dr. Mariusza Cieślaka.

1. Uwagi wstępne

Przedłożona rozprawa doktorska została przygotowana w formie monografii naukowej, obejmującej zarówno obszerną i systematycznie uporządkowaną część teoretyczną, jak i rozbudowaną część empiryczną, opartą na badaniach własnych Autorki. Praca liczy 252 strony, zawiera pełny aparat naukowy (spis treści, streszczenie w języku polskim i angielskim, bibliografię, aneksy) i spełnia formalne wymagania stawiane rozprawom doktorskim w dyscyplinie psychologia. Już na poziomie formalnym należy podkreślić, że temat rozprawy jest sformułowany jasno i precyzyjnie: wskazuje główne zmienne badawcze (orientację sprawczą i wspólnotową oraz jakość relacji), a jednocześnie lokuje rozważania w aktualnym i społecznie istotnym obszarze badań nad związkami międzykulturowymi, który – jak trafnie zauważa Autorka – pozostaje wciąż relatywnie słabo reprezentowany w polskich badaniach empirycznych. Zgodnie z art. 187 ust. 1 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie oraz potwierdzać umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W mojej ocenie przedłożona rozprawa mgr Natalii Woźniak spełnia powyższe kryteria. W pierwszej kolejności należy podkreślić, że Autorka podjęła ważny i aktualny problem badawczy, dotyczący jakości relacji w związkach międzykulturowych, analizowany z perspektywy orientacji sprawczej i wspólnotowej partnerów oraz mechanizmów pośredniczących w postaci poczucia osamotnienia i zaufania. Problematyka ta ma istotne znaczenie zarówno teoretyczne, jak i aplikacyjne, a jej eksploracja wpisuje się w aktualne światowe trendy badań nad relacjami intymnymi w kontekście globalizacji, migracji i rosnącej różnorodności kulturowej. Na gruncie polskiej psychologii empirycznej zagadnienie to pozostaje nadal relatywnie słabo zbadane, co dodatkowo wzmacnia zasadność i oryginalność podjętej tematyki. Oryginalność

rozprawy przejawia się nie tylko w samym wyborze obszaru badań, lecz przede wszystkim w integracyjnym modelu teoretyczno-empirycznym, który Autorka konsekwentnie rozwija i empirycznie weryfikuje. Połączenie orientacji sprawczej i wspólnotowej – rozumianych zarówno w ich adaptacyjnych, jak i niepohamowanych postaciach – z wielowymiarowym ujęciem jakości związku (komunikacja, intymność, zachowania w sytuacjach konfliktowych, satysfakcja seksualna) oraz uwzględnienie mediacyjnej roli poczucia osamotnienia i zaufania diadycznego stanowi wartościowy i nowatorski wkład do literatury przedmiotu. Tak skonstruowany model pozwala wyjść poza proste porównania związków międzykulturowych i monokulturowych, oferując pogłębione wyjaśnienie mechanizmów psychologicznych leżących u podstaw funkcjonowania par w kontekście różnic kulturowych. Rozprawa potwierdza rozległą i ugruntowaną wiedzę teoretyczną Autorki w zakresie psychologii relacji, psychologii społecznej oraz psychologii międzykulturowej. Na szczególne podkreślenie zasługuje również samodzielność badawcza Autorki, wyraźnie widoczna w sposobie zaprojektowania i realizacji badań empirycznych. Dobór metod, konstrukcja modelu badawczego, sformułowanie pytań i hipotez oraz przeprowadzenie zaawansowanych analiz statystycznych wskazują na wysoki poziom kompetencji metodologicznych. Skala przeprowadzonych badań ($N = 853$), zróżnicowanie próby oraz uwzględnienie par międzykulturowych reprezentujących łącznie 74 kraje świadczą o dużym nakładzie pracy oraz umiejętności organizacji złożonego projektu badawczego. Autorka wykazuje także zdolność do krytycznej refleksji nad ograniczeniami własnych badań, co dodatkowo potwierdza jej naukową rzetelność. Struktura rozprawy mgr Natalii Woźniak jest klarowna, logicznie uporządkowana i zgodna z przyjętymi standardami prac doktorskich w dyscyplinie psychologia. Układ pracy – obejmujący obszerną część teoretyczną, precyzyjnie wydzieloną część metodologiczną, rozbudowaną analizę wyników oraz ich pogłębioną dyskusję – sprzyja czytelności wyводу i umożliwia systematyczne śledzenie toku rozumowania Autorki. Na szczególne podkreślenie zasługuje konsekwencja narracyjna rozprawy. Poszczególne rozdziały części teoretycznej zostały ułożone w sposób stopniowy: od szerokiego omówienia fenomenu związków międzykulturowych, poprzez analizę kluczowych różnic kulturowych i orientacji sprawczej oraz wspólnotowej, aż do prezentacji zmiennych relacyjnych bezpośrednio powiązanych z jakością związku. Taki sposób prowadzenia narracji pozwala czytelnikowi na płynne przejście od kontekstu ogólnego do coraz bardziej szczegółowych zagadnień, a następnie do problematyki badań własnych. Pozytywnie należy ocenić również jasne powiązanie struktury pracy z modelem badawczym. Część empiryczna jest wyraźnie zakorzeniona w rozważaniach teoretycznych, a pytania i hipotezy badawcze wynikają

bezpośrednio z wcześniej przedstawionych koncepcji i ustaleń literaturowych. Autorka zachowuje spójność terminologiczną i conceptualną, co w przypadku pracy o tak szerokim zakresie tematycznym nie jest zadaniem łatwym i świadczy o dojrzałości warsztatowej. Rozdziały poświęcone analizie wyników cechują się wysokim stopniem przejrzystości, mimo znacznego stopnia skomplikowania zastosowanych analiz statystycznych. Autorka w sposób uporządkowany prezentuje kolejne etapy analiz, prowadząc czytelnika od statystyk opisowych, przez porównania międzygrupowe, aż po modele mediacyjne i moderacyjne. Taki układ ułatwia zrozumienie logiki prowadzonych analiz i wzmacnia wiarygodność prezentowanych wniosków.

2. Ocena części teoretycznej

Część teoretyczna pracy została przygotowana z dużą starannością. Opiera się ona na bogatej i aktualnej literaturze przedmiotu – w tym na licznych źródłach anglojęzycznych – oraz świadczy o dobrej orientacji Autorki zarówno w klasycznych, jak i współczesnych koncepcjach badawczych. Autorka nie ogranicza się do prostego referowania stanowisk, lecz podejmuje próby ich krytycznego zestawiania i conceptualnego porządkowania, co należy odczytać jako przejaw dojrzałości naukowej oraz samodzielności myślenia teoretycznego. Rozprawa opiera się na obszernej, w dużej mierze aktualnej literaturze z zakresu psychologii społecznej, psychologii relacji/bliskich związków oraz psychologii międzykulturowej. Bibliografia obejmuje zarówno pozycje klasyczne, jak i liczne opracowania nowsze, w tym publikacje z ostatnich lat. Na plus należy zaliczyć również sprawne łączenie źródeł anglojęzycznych z polskim dorobkiem w obszarze psychologii relacji. Mocne strony pracy z literaturą są jednoznaczne. Autorka trafnie identyfikuje, że doniesienia dotyczące jakości związków międzykulturowych są niejednoznaczne, i buduje uzasadnienie badań wokół realnej luki empirycznej – szczególnie widocznej w polskim kontekście. Przegląd literatury jest szeroki tematycznie: obejmuje zarówno fenomenologię związków międzykulturowych (z włączeniem danych demograficznych), jak i psychologiczne mechanizmy jakości relacji (komunikacja, intymność, konflikt, satysfakcja seksualna, zaufanie, osamotnienie).

1 Wyraźnym walorem jest osadzenie rozważań o kulturze w ramie sprawczości i wspólnotowości oraz uwzględnienie także postaci niepoahamowanych tych orientacji, co zwiększa czułość interpretacyjną w odniesieniu do procesów relacyjnych. Jednocześnie – i tę uwagę formułuję wyraźnie, ponieważ ma znaczenie dla jakości argumentacji teoretycznej – część teoretyczna, mimo bogactwa, miejscami ma charakter silnie kompilacyjny: obok fragmentów syntetyzujących pojawiają się partie, w których przydałoby się wyraźniejsze

„dociągnięcie” do osi problemu badawczego, tj. mocniejsze pokazanie, dlaczego właśnie orientacje sprawcza i wspólnotowa stanowią w tej rozprawie najbardziej adekwatny „język” opisu różnic kulturowych w relacjach – w porównaniu z alternatywnymi ramami teoretycznymi. W warstwie konceptualnej „międzykulturowości” można też odczuć niedosyt pogłębionej dyskusji na temat heterogeniczności par międzykulturowych (różne konfiguracje narodowości/religii/języka, różny status migracyjny, różne uwarunkowania akulturacyjne). Autorka sygnalizuje wielość definicji, ale te różnice nie zawsze przekładają się na wyraźne rozróżnienia teoretyczne w dalszym wywodzie. Z perspektywy światowych standardów badań relacyjnych można również wskazać, że praca mogłaby silniej włączyć i skonfrontować swój model z literaturą stricte diadyczną (np. podejściami opartymi o współzależność i modele aktora-partnera), nawet jeżeli badanie ma charakter jednoosobowego pomiaru. Taki dialog teoretyczny wzmocniłby „międzynarodową nośność” interpretacji oraz osadziłby rozważania o orientacjach sprawczej i wspólnotowej w wyraźniej relacyjnej, a nie wyłącznie indywidualnej perspektywie. W ocenie krytycznej części teoretycznej należy ponadto zauważyć, że dobór literatury – choć szeroki – nie w pełni odzwierciedla międzynarodowy konsensus badawczy z lat 2010–2024 w obszarze badań nad relacjami intymnymi i związkami międzykulturowymi. Relatywnie słabo wybrzmiewają współczesne modele diadyczne, w szczególności literatura wykorzystująca Actor-Partner Interdependence Model (APIM) i jego rozwinięcia, pozwalające analizować wzajemny wpływ cech i zachowań partnerów na jakość relacji. Stosunkowo niewiele miejsca poświęcono również teorii przywiązania jako jednej z najbardziej ugruntowanych ram interpretacyjnych jakości relacji intymnych, a także literaturze dotyczącej procesów akulturacyjnych w parach międzykulturowych (w tym asymetrii adaptacyjnej, czasu pobytu w kraju przyjmującym oraz strategii akulturacyjnych). Silniejsze włączenie tych perspektyw mogłoby znacząco pogłębić ramę interpretacyjną rozprawy, zwłaszcza w odniesieniu do roli zaufania i osamotnienia. Podsumowując, część teoretyczna rozprawy została przygotowana solidnie i kompetentnie, jednak jej rzetelność naukowa mogłaby zostać jeszcze wzmocniona poprzez pełniejsze uwzględnienie kluczowych nurtów badawczych dominujących w literaturze międzynarodowej w latach 2010–2024. Wskazane braki nie podważają wartości rozprawy, lecz wskazują obszary potencjalnego pogłębienia teoretycznego. Z drugiej strony, praca wnosi wyraźny wkład empiryczny do polskich badań nad związkami międzykulturowymi, które nadal są nieliczne. Zaproponowane analizy mechanizmów pośredniczących (osamotnienie, zaufanie) oraz wykorzystanie konstruktów orientacji sprawczej i wspólnotowej pozwalają wyjść poza proste porównania grupowe. Z perspektywy rozwoju dyscypliny szczególnie cenny jest

potencjał pracy do inspirowania dalszych badań: bardziej precyzyjnych projektów uwzględniających orientację indywidualistyczną i kolektywistyczną, czas akulturacji, kraj pochodzenia partnerów, a także role płciowe i kontekst migracyjny. Uwagi te nie podważają jednak ogólnej wartości naukowej rozprawy, lecz wskazują potencjalne kierunki jej dalszego rozwoju.

3. Ocena części metodologicznej

Metodologia badań własnych stanowi jeden z kluczowych elementów ocenianej rozprawy i w wielu aspektach zasługuje na wysoką ocenę. Autorka zaprojektowała badanie na dużą skalę, obejmujące 853 osoby pozostające w związkach międzykulturowych i monokulturowych, co istotnie zwiększa moc statystyczną analiz oraz wiarygodność uzyskanych wyników. Tak liczebna próba w badaniach nad relacjami intymnymi, zwłaszcza w kontekście międzykulturowym, wciąż należy do rzadkości. Na podkreślenie zasługuje również fakt, że próba jest silnie zróżnicowana wiekowo (18–79 lat), co potencjalnie pozwala uchwycić relacje romantyczne na różnych etapach rozwoju psychospołecznego. Jednocześnie ten aspekt doboru próby rodzi istotne wątpliwości metodologiczne. Tak szeroka rozpiętość wieku oraz doświadczeń życiowych (różne kohorty rozwojowe, odmienne modele relacji, różne normy kulturowe dotyczące związków) nie została w pełni uwzględniona analitycznie. Brak pogłębionych analiz generacyjnych lub konsekwentnej kontroli wieku jako zmiennej kluczowej może prowadzić do nadmiernego uogólnienia wniosków. Szczególnie istotnym ograniczeniem metodologicznym jest sposób operacjonalizacji związków międzykulturowych. Autorka przyjęła szerokie kryterium przynależności do tej kategorii, obejmujące relacje osób z partnerami pochodzącymi z różnych krajów, bez uwzględnienia takich zmiennych jak: kraj pochodzenia partnera, kontekst kulturowy (np. kultury bardziej indywidualistyczne vs. bardziej kolektywistyczne), dystans kulturowy, czas pobytu partnera zagranicznego w Polsce czy moment nawiązania relacji w cyklu życia i migracji. Z metodologicznego punktu widzenia prowadzi to do dużej heterogeniczności próby, która – choć zwiększa jej liczebność – może maskować istotne różnice jakościowe pomiędzy badanymi parami. Kolejną kwestią wymagającą krytycznej refleksji jest czas akulturacji. Nie wiadomo, jak długo partnerzy zagraniczni przebywali w Polsce, w jakim wieku rozpoczęli migrację ani czy związek został nawiązany przed czy po migracji. Zmienna ta ma kluczowe znaczenie dla rozumienia procesów adaptacyjnych, negocjowania norm relacyjnych i jakości związku. Jej nieuwzględnienie ogranicza możliwość wnioskowania o dynamicznych aspektach funkcjonowania par międzykulturowych. Dobór metody CAWI jest adekwatny do

9
10
11
charakteru badanych zmiennych i umożliwił dotarcie do szerokiej grupy respondentów, jednak – jak w każdym badaniu samoopisowym – wiąże się z ryzykiem stronniczości odpowiedzi, efektów autoprezentacji oraz wspólnej wariancji metody. Ograniczeniem pozostaje także jednoźródłowość danych – badanie opiera się na relacji jednej osoby z pary, co znacząco zawęża perspektywę diadyczną. Zastosowanie analiz mediacyjnych i mediacji szeregowej stanowi niewątpliwy atut metodologiczny pracy. Należy jednak podkreślić, że przekrojowy charakter badania nie pozwala na jednoznaczne wnioskowanie o kierunku zależności przyczynowo-skutkowych. W niektórych fragmentach interpretacja wyników może sprawiać wrażenie sugerowania relacji kauzalnych; z metodologicznego punktu widzenia powinny one być jednak ujmowane ostrożnie – jako prawdopodobne mechanizmy, wymagające weryfikacji w badaniach podłużnych lub eksperymentalnych. Podsumowując, metodologia badań została przygotowana rzetelnie i z dużym rozmachem, jednak przyjęte rozwiązania – zwłaszcza w zakresie doboru i opisu próby – mają charakter bardziej eksploracyjny niż wyjaśniający, co powinno być jednoznacznie utrzymane w ramach interpretacyjnych wyników.

4. Ocena dyskusji

12
13
Część dyskusyjna została przygotowana z dużą starannością interpretacyjną. Autorka nie ogranicza się do powtórzenia wyników, lecz odnosi je do literatury przedmiotu, wskazując zarówno obszary zgodności z wcześniejszymi badaniami, jak i rozbieżności wymagające dalszych wyjaśnień. Na uznanie zasługuje także fakt, że Autorka wyodrębnia ograniczenia własnych badań oraz proponuje kierunki dalszych analiz, co wzmacnia spójność całej pracy i podkreśla jej refleksyjny charakter. Z perspektywy krytycznej – przy dużej liczbie analiz i testowanych modeli – miejscami osłabiona zostaje hierarchizacja wątków: nie wszystkie uzyskane wyniki mają równoważną wagę teoretyczną. W dyskusji można byłoby wyraźniej oddzielić rezultaty kluczowe z punktu widzenia przyjętego modelu od wyników o charakterze bardziej eksploracyjnym, co ułatwiłoby czytelnikowi uchwycenie głównego wkładu empirycznego pracy. Choć Autorka uwzględnia staż związku jako moderator, rozprawa zasadniczo operuje statycznym ujęciem jakości relacji. W kontekście związków międzykulturowych – w których procesy adaptacyjne i akulturacyjne mogą ulegać zmianie w czasie – perspektywa podłużna mogłaby stanowić szczególnie wartościowe rozszerzenie zaproponowanego modelu. Warto też zauważyć, że wątek dynamiki relacji i procesualności adaptacji kulturowej mógłby wybrzmieć mocniej już na poziomie konceptualizacji problemu badawczego, co dodatkowo uporządkowałoby interpretację wyników.

5. Wnioski końcowe, uzasadnienie, uwagi krytyczne i wniosek końcowy

14 Z perspektywy krytycznej warto wskazać kilka uwag dotyczących struktury i proporcji pracy. Po pierwsze, część teoretyczna jest bardzo rozbudowana i miejscami przyjmuje charakter 15 obszernego przeglądu literatury, w którym niektóre wątki – choć interesujące – mogłyby zostać silniej podporządkowane głównemu problemowi badawczemu. W kilku fragmentach pojawia się wrażenie nadmiarowości odniesień literaturowych kosztem syntetycznego 16 podsumowania kluczowych tez. Po drugie, rozdział prezentujący wyniki badań, choć metodologicznie poprawny i przejrzysty, jest bardzo szczegółowy, co może utrudniać odbiór całościowego obrazu uzyskanych zależności. Zastosowanie częstszych syntetycznych podsumowań częściowych mogłoby dodatkowo wzmocnić klarowność narracji i ułatwić integrację wyników w dalszej dyskusji. Po trzecie, przy dużej liczbie analiz i testowanych modeli, miejscami osłabiona zostaje hierarchizacja wątków – nie wszystkie wyniki mają równoważną wagę teoretyczną, co mogłoby zostać wyraźniej zaznaczone na poziomie strukturalnym i interpretacyjnym. Podsumowując, struktura rozprawy jest przemyślana, logiczna i spójna, a sposób prowadzenia wywodu świadczy o bardzo dobrym opanowaniu warsztatu naukowego. Wskazane uwagi krytyczne dotyczą głównie proporcji i stopnia kondensacji treści, nie zaś zasadniczych uchybień strukturalnych. Całościowo układ pracy sprzyja realizacji jej celów i wzmacnia wartość merytoryczną rozprawy. Przedłożona rozprawa doktorska reprezentuje wysoki poziom merytoryczny i metodologiczny. Poniższe uwagi krytyczne nie mają charakteru dyskwalifikującego, lecz wskazują obszary, które mogłyby zostać doprecyzowane lub pogłębione i stanowią punkt wyjścia do dalszej dyskusji naukowej. 17 Po pierwsze, choć Autorka szeroko omawia różnorodne definicje związków międzykulturowych, przyjęta w badaniach operacjonalizacja tej kategorii pozostaje stosunkowo szeroka i heterogeniczna. Agregowanie bardzo zróżnicowanych konfiguracji kulturowych (różnice narodowościowe, językowe, religijne, a potencjalnie także migracyjne) w jedną kategorię analityczną może częściowo ograniczać precyzję interpretacyjną uzyskanych wyników. W przyszłych badaniach zasadne byłoby rozważenie bardziej 18 finezyjnych typologii par międzykulturowych lub analizy podgrup. Po drugie, badanie opiera się na danych samoopisowych pochodzących wyłącznie od jednej osoby w związku. Choć rozwiązanie to jest powszechnie stosowane w psychologii relacji, ogranicza ono możliwość pełnego uchwycenia procesów diadycznych oraz zwiększa ryzyko wspólnej wariancji metody. Włączenie perspektywy obu partnerów – nawet w ograniczonym zakresie – mogłoby znacząco wzbogacić interpretację zależności między orientacjami a jakością relacji. Podsumowując, przedstawione uwagi krytyczne mają charakter konstruktywny i rozwojowy.

Wskazują one raczej na możliwości dalszego pogłębiania i różnicowania analiz niż na istotne braki merytoryczne. Nie podważają one wysokiej wartości naukowej rozprawy, a przeciwnie – potwierdzają jej potencjał jako punktu wyjścia do kolejnych badań empirycznych.

Konkludując, przedłożona rozprawa doktorska mgr Natalii Woźniak pt. „Orientacja sprawcza versus wspólnotowa a jakość relacji osób w związkach międzykulturowych” stanowi dojrzałe, rzetelne i metodologicznie poprawne opracowanie naukowe, osadzone w aktualnym nurcie badań nad relacjami intymnymi w kontekście międzykulturowym. Praca podejmuje istotny i aktualny problem badawczy, który posiada zarówno znaczenie teoretyczne, jak i wyraźny potencjał aplikacyjny. Autorka wykazała się rozległą wiedzą teoretyczną z zakresu psychologii relacji, psychologii społecznej i międzykulturowej, bardzo dobrą orientacją w literaturze przedmiotu – w tym anglojęzycznej – oraz umiejętnością krytycznego integrowania różnych perspektyw teoretycznych.

Rozprawa zawiera oryginalny wkład empiryczny, polegający na zaprojektowaniu i realizacji szeroko zakrojonych badań własnych, obejmujących dużą i zróżnicowaną próbę osób pozostających w związkach międzykulturowych i monokulturowych. Zaproponowany model badawczy, uwzględniający orientację sprawczą i wspólnotową (w tym ich formy niepostrzegane) oraz mediacyjną rolę poczucia osamotnienia i zaufania, pozwala na pogłębione rozumienie mechanizmów psychologicznych leżących u podstaw jakości relacji partnerskich. Autorka wykazała się wysokim poziomem samodzielności badawczej, zarówno na etapie konceptualizacji problemu, jak i realizacji badań empirycznych oraz interpretacji wyników. Zastosowane metody badawcze i analityczne są adekwatne do postawionych celów, a Autorka zachowuje świadomość ograniczeń własnych badań, co świadczy o jej dojrzałości naukowej.

Na podstawie przeprowadzonej analizy stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr Natalii Woźniak spełnia wymagania określone w art. 187 ust. 1 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, stawiane rozprawom doktorskim w dyscyplinie psychologia. W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora, w tym do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

Mieczysław Płopa